

میزان انطباق آیین نامه های اصول اخلاق پژوهش دانشگاهی با آموزه های اخلاقی از منظر اسلام

رویا پورحاجی^۱، بهروز مهram^{۲*}، حسین کارشکی^۳ طاهره جاویدی کلاته آبادی^۴

royapourhaji@gmail.com

bmahram@um.ac.ir

h.kareshki@um.ac.ir

tjavidi@um.ac.ir

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه فردوسی مشهد

^{۲*} دانشیار دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه فردوسی مشهد

^۳ دانشیار دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه فردوسی مشهد

^۴ دانشیار دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه فردوسی مشهد

چکیده

اخلاق اسلامی تمام لایه های هستی آدمی را شکوفا می سازد. مبانی و اصول اخلاق اسلامی می تواند به مانند چتری مباحث اخلاق پژوهش را پوشش دهد و مبنای اخلاق پژوهش قرار گیرد. هدف از این مقاله بررسی میزان انطباق آیین نامه ها و منشور های اخلاقی در دانشگاه ها و انجمن های حرفه ای با آموزه های اخلاقی اسلام می باشد. جهت تبیین اصول اخلاق پژوهش با رویکرد اسلامی از روش مطالعه کتابخانه ای (جستجو، مطالعه، بررسی و استفاده از متون و مجلات دیجیتال) استفاده شد. در روش کتابخانه ای، حوزه کار محقق کتابخانه و استاد و مدارک است. (ساروخانی، ۱۳۸۳). منظور از اصول اخلاقی در این مطالعه، گزاره های تجویزی هستند که به عنوان قواعد کلی قابل اجرا در همه بخش های اخلاقی می باشند. نتایج نشان داد که در بین منشور های اخلاقی دانشگاه ها و انجمن های حرفه ای و تطبیق آنها با اصول و آموزه های اخلاقی اسلام، دانشگاه ها و انجمن ها سعی خود بر آن داشته اند تا آیین نامه ای جامع و متناسب با اصول اخلاقی اسلام ارائه نمایند و از طرفی طبق نتایج، اصول منشور اخلاقی و آیین نامه های تدوین شده توسط دانشگاه ها و انجمن ها، با اصول و آموزه های دینی اسلام تطابق داشت. به طوری که آموزه های اسلامی پوشش دهنده اصول اخلاقی تدوین شده بود. از آنجایی که همه دانشگاه ها در تدوین آیین نامه های اخلاقی اهتمام ورزیده اند دانشجویان با توجه به این اصول اخلاقی باید میزان رفتار های غیر اخلاقی در پژوهش را کاهش داده و با تکیه بر اصول و مبانی اخلاق اسلامی، زمینه تحول اساسی در این حوزه را فراهم آورند.

کلیدواژه ها: اسلام، آموزه های اخلاق اسلامی، اخلاق، اخلاق پژوهش، منشور اخلاق پژوهش.

اسلام دینی کامل و جامع است، به این معنی که آموزه های خود را محدود و محصور به اندرزها و پندها نساخته و یا تنها به اعمال عبادی رفتاری و یا عبادی پنداری بسنده نکرده است. این آخرین دینی بود که از جانب خداوند احد و واحد برای رساندن بشر به حد کمال فرستاده شد و جامع ادیان گذشته و مکمل ایشان است (مجتبوی، ۱۳۸۸). چنانچه در آیات الهی به خاتمیت ادیان و نیز پیامبران اشاره شده و آمده است؛ «وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ» (احزاب، آیه ۴۰). بدیهی است نظام اخلاقی اسلام سرشار از فضایل و گزاره های اخلاقی است که فرد مسلمان به وسیله تطبیق عملی آنها، توانایی اکمال دین خویش و گام برداشتن در مسیر اصلاح امور دنیا و آخرت خویش را کسب میکند. در آموزه های دینی به کرامت و کمال انسان ها توجه بسیاری شده است. خداوند همه آن چه را که در تربیت و تکامل انسان نقش دارد، به صفت کرامت ستوده است: «اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ» (علق، آیه ۳). دین اسلام در تمامی ابعاد زندگی انسان کمال را در نظر داشته و یکی از این مناظر، اخلاق است. یکی از مسائل اصلی فلسفه اخلاق ارتباط تنگاتنگ بین اخلاق و دین است. اخلاقیون دینی ادعا دارند که بدون دین، اخلاقی وجود ندارد، چون بدون خدا نمی توان دلیلی برای مخلوق بودن داشت. فلاسفه برآنند که این امر را انکار کنند و حتی نظری متضاد را اتخاذ نموده اند. بنابراین، با توجه به اهمیت دین در مقوله اخلاق، می توان از کاملترین دین که همانا دین اسلام است آن را با اخلاق ترکیب نمود و اخلاق اسلامی را ایجاد نمود و آن را در دانشگاه ها و جوامع مختلف رهبری و مدیریت نمود (اعظمی، آیباهی اصفهانی و تولایی، ۱۳۸۷). مکتب اخلاقی اسلام چنان است که برای همه طبقات آدمیان برنامه دارد و از عالی ترین مراتب انسانی تا ضعیف ترین انگیزه های اخلاقی را در بر می گیرد (مظاهری سیف، ۱۳۸۷). قطعاً خاستگاه بنیادین دستورات اخلاقی در اسلام، نه لذت طلبی است و نه سودجویی، نه خرد و نه وجدان، نه عرف و نه جامعه و نه تجدد مآبی، و نه دیگر چیزهایی که مکاتب اخلاقی مطرح کرده اند، بلکه منبع فرامین و ملاک عمل و دستور اخلاقی در اساس کار همان وحی الهی است (جوادی، ۱۳۸۳). کامیابی در این جهان بدون اخلاق و توجه به معنویات میسر نیست؛ همانطور که سعادت انسان بدون کامیابی و سعادت دنیوی ناقص می گردد. امروزه بشر به این نتیجه رسیده است که حتی کامیابی و لذت این جهان بدون ارضای لایه های عمیق تر وجود انسان، رنج و ناکامی است و اگر زندگی را در ابعاد معنوی، توسعه ندهد نمی تواند زندگی رضایت بخش و مطلوبی را تجربه کند. (مظاهری سیف، ۱۳۸۷). در اسلام هر دستوری که برای سعادت انسان لازم بوده است، وجود دارد. بنابراین، دستورهای اسلام از جمله دستورهای اخلاقی آن، همگی در استکمال انسان نقش ایفا می کند و به همین دلیل خداوند به آنها دستور داده است (صمدی، دوابی، اقبالیان، ۱۳۹۲). اسلام به عنوان دینی همه جانبه و چند بعدی، اساس و مبانی تربیت اخلاقی خود را بر پایه اعتقاد و ایمان به ذات اقدس خداوندی قرار داده و اصلاح اخلاقی انسان ها و مبارزه با مفسدات اخلاقی را از مهمترین اهداف پیامبران بر شمرده است (بناری، ۱۳۷۹). اخلاق اوج قله تعالیم نبوی است. اخلاق در اسلام به عنوان برترین و عالی ترین غایت دین و علت بعثت پیامبر (ص) معرفی شده است. (مظاهری سیف، ۱۳۸۵). پیامبر اکرم (ص) هدف بعثت خود را کامل کردن مکارم اخلاق معرفی می کند: «أَمَّا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ»؛ من برای به کمال رساندن کرامت های اخلاقی مبعوث شده ام (مجلسی، ۱۴۰۳ق به نقل از صالحی و سروری مجد، ۱۳۹۵). در سیره پیامبر و اهل بیت (ع) اخلاق بخشی از دین اسلام است؛ زیرا اسلام افزون بر بعد اخلاقی، بعد اعتقادی، سیاسی و فقهی هم دارد. غایت دین اسلام تهذیب خلق و خوی آدمی است (صمدی، دوابی و اقبالیان، ۱۳۹۲). اخلاق از ضروریات زندگی بشر است. انسان برای زندگی کردن در کنار یکدیگر و تداوم حیات اجتماعی خود، نیاز مبرم به اخلاق دارند و بدون آن رو به انحطاط خواهند گرایید و مهمترین بحران زندگی اجتماعی انسان در دوره های مختلف تاریخ بشر، مساله اخلاق و نحوه سلوک انسان در جامعه با هم نوعان خود بوده است. امیر مومنان علی (ع) می فرماید: «اگر امیدی به بهشت و ثواب و بیمی از دوزخ و عقاب نداشته باشیم، باز شایسته است که در پی کسب مکارم اخلاق باشیم؛ چون آنها راهنمای راه نجاتند». در نظام اخلاقی اسلام، صرفاً سود و ضرر دنیوی و مادی مطرح نیست، بلکه با توجه به دیدگاه انسان شناسی اسلام در مورد حیات ابدی انسان و زندگی پس از مرگ، منافع معنوی و اخروی افراد به صورت اولی می تواند مطرح باشد. (خاقانی زاده، ملکی، عباسی، عباس پور و پیروزمند، ۱۳۸۸). از نظر اسلام اخلاق به معنی موضع گیری یک انسان نسبت به مسائلی است که با او در ارتباط است و این موضع گیری، نتیجه آگاهی و تعلق است (حائری شیرازی، ۱۳۶۱). از نگاه علامه جعفری اخلاق، شکفتن شخصیت آدمی در مسیر حیات معقول است. استاد مطهری، اخلاق را نوعی تربیت به معنای کسب خلق، حالت و عادت می داند (غلامی، ۱۳۸۸: ۶۵). به عقیده رانز^۱ (۱۹۶۴) رفتارهای اخلاقی به

^۱.Runes

معیارهای واقعی و درست رفتارهای بین گروه‌ها در شرایط یکسان اشاره دارد. کانت معتقد است که اعمال اخلاقی، اعمالی است که انسان آن را به‌عنوان یک تکلیف از وجدان خود گرفته است. فروید معتقد است که رفتارهای اخلاقی و گناهی که هنگام تخطی از معیارهای اخلاقی تجربه می‌شود، نتیجه تشکیل فرا خود از راه همانندسازی است (هترینگتون^۱ و پارک^۲، ۱۳۷۳). اخلاق به مثابه چهارچوب تبیین ارزش‌ها و مؤلفه‌های معنا بخشی به حیات انسانی، امکان تعالی و فهم بشری را فراهم می‌آورد و بدین گونه نقش حیاتی در زندگی ما دارد. مفهوم ارزش‌ها و اخلاق ربط وثیقی باهم دارند تا جایی که پاپکین^۳ و استرول^۴ (۱۳۶۰) اخلاق را عبارت از مجموعه‌ای از قواعد و اصول که آدمیان را در زندگی به کار می‌آیند، تعریف می‌کنند. در نهایت می‌توان گفت ارزش‌های اخلاقی، عبارت از قواعد و اصولی که انسان‌ها در زندگی به کار می‌گیرند و رفتار آنان را نسبت به یکدیگر منظم می‌کند (ربانی و شهبانی، ۱۳۸۹: ۷۹). در دین اسلام این نکته حائز اهمیت هست که در رابطه با تمامی علوم توصیه مؤکد به رعایت کرامت انسانی از جنبه اخلاقی شده است (علاءالدینی و اعتماد مقدم، ۱۳۹۳).

دین اسلام مجموعه‌ای از عقاید، تعالیم و دستورات عملی می‌باشد که در قالب تعالیمی هدایت بخش بر قلب پیامبر(ص) از جانب خالق حکیم وحی شده است و نظام اخلاقی را به صورت مجموعه آموزه‌هایی که راه و رسم زیستن به نحو شایسته و بایسته را در آن ترسیم کرده، بایدها و نبایدهای ارزشی حاکم بر رفتار آدمی را تبیین نموده است(مظاهری سیف، ۱۳۸۷). دین مقدس اسلام، به عنوان جامع ترین دین الهی که متضمن سعادت و سلامت همه جانبه انسان در دنیا و آخرت است، دارای نظام مراقبتی یکپارچه و به هم پیوسته‌ای است که بر پایه خود مراقبتی شکل گرفته است. آموزه‌های اسلامی، با تاکید بر توانمند نمودن افراد عمدتاً در صدد القای باور خود مراقبتی هستند. در این راستا، می‌توان آیات و روایات بسیاری یافت که در قالب ارائه یک نظام خود مراقبتی، به نوعی در صدد نهادینه ساختن فرهنگ صیانت از خویشتن از افراد است (عباسی مقدم، قربانیان و فشارکی، ۱۳۹۴). قرآن کریم در سوره مائده آیه ۱۰۵، مومنان را به مراقبت همه جانبه از خود، فراخوانده است: «یا ایها الذین آمنوا علیکم انفسکم» (ای کسانی که ایمان آورده اید! مراقب خودتان باشید). دین اسلام، در قالب دستورالعمل‌های کاربردی و با وضع احکام پنج گانه «حرام، واجب، مکروه، مستحب و مباح» سبک زندگی اسلامی را تحت عنوان «حیات طیبه» نظام بخشیده و مومنان را به خود مراقبتی هر چه بیشتر در تمامی ابعاد زندگی، سوق می‌دهد. علاوه بر این در آموزه‌های اسلامی، با نظام ویژه خود مراقبتی تحت عنوان «خود سازی» و «مبارزه با نفس» مواجه می‌شویم(پاینده، ۱۳۸۲). مبارزه با نفس، مقاومت و مجاهدت در برابر عوامل آلودگی و ناپاکی روحی و جسمی در سالک است که به لحاظ اهمیت فوق العاده آن، در روایات «جهاد اکبر» خوانده شده است. (کلینی، ۱۴۰۷ق به نقل از عباسی مقدم و دیگران، ۱۳۹۴). یادآوری ارزش وجودی انسان و بیان این حقیقت که انسان گوهری والاست، از عوامل موثر برای تقویت رفتارهای خود مراقبتی در افراد است. طرح مساله خلیفه خدا بودن انسان(سوره بقره، آیه ۳۰) و اشرف موجودات دانستن او و بیان اینکه خدا از روح خود در انسان دمیده(سوره حجر، آیه ۲۹) علاوه بر قرآن کریم، از مسائل مورد تاکید روایات نیز هست که لزوم مراقبت از خویشتن را به خوبی یادآوری می‌کند. همچنین خود شناسی در اسلام یعنی دانستن و معرفت چستی و کیستی انسان و یا به تعبیر دیگر، شناخت انسان از خویشتن، آن قدر اهمیت دارد که آیات و روایات فراوانی در این باره آمده است. «ای کسانی که ایمان آورده اید، نفس‌های خود را (در شناخت و مراقبت) پاس دارید»(مائده، آیه ۵). امام علی(ع) خطاب به عثمان بن حنیفه می‌فرمایند: «در شگفتم از کسی که گمشده خود را می‌جوید، ولی خویشتن را گم کرده است و آن را نمی‌جوید»(نهج البلاغه، نامه ۴۵). دین حیات بخش اسلام، با نگرشی کلی روابط فرد را در سه محور: ۱- رابطه فرد با خداوند، ۲- رابطه فرد با خود، ۳- روابط فرد با دیگران(فقهی و رفیعی مقدم، ۱۳۸۷) مطرح می‌کند. یکی دیگر از عوامل مورد توجه آیین اسلام، که موجب قوام و دوام ارتباطات انسانی می‌شود، اعتماد متقابل و وفای به عهد و پیمان است. نادیده گرفتن پیمان‌ها جز خود خواهی و بی‌اعتنایی به حقوق دیگران و سبک شمردن شخصیت آنها علتی ندارد. افراد خود خواه و پیمان شکن از دید پیامبر اکرم(ص) مورد نکوهش واقع شده‌اند؛ چنان که ایشان فرموده‌اند: «آن کس که به پیمان خود وفادار نباشد، مسلمان نیست»(محمدی ری شهری، ۱۳۷۷ به نقل از عسگری، میر شاه جعفری و شریفیان، ۱۳۹۴). پیمان شکنی موجب سلب اعتماد عمومی افراد از یکدیگر می‌گردد. احساس اعتماد متقابل، پشتوانه محکمی برای ارتباط افراد در

1. Hetringtoun

2. park

3. Papkin

4. Staerol

جامعه است. اگر وفای به عهد جامعه انسانی رخت بر بندد و پیمانها یکی پس از دیگری شکسته شود، سرمایه بزرگ اعتماد عمومی به غات خواهد رفت و جامعه به ظاهر متشکل به اجزایی پراکنده تبدیل می شود. حضرت علی(ع) می فرماید: «بر دوستی کسی که به عهد و پیمان خود وفا نمی کند، اعتماد مکن» (تمیمی آمدی، ۱۳۸۱). همدلی عامل دیگری است که در اسلام مورد تاکید قرار گرفته است. همدلی، ظرفیت بنیادین افراد در تنظیم روابط، حمایت از فعالیت های مشترک و انسجام گروهی است. این توانایی در زندگی اجتماعی نقش اساسی دارد (ریف، کتله و ویفرینگ، ۲۰۱۰). همدلی به فرد اجازه برقراری تمام موثر با محیط اجتماعی پیرامون خود را می دهد. او را با محیط اجتماعی پیوند می زند؛ کمک به دیگران را برای فرد آسان، و از وارد کردن آسیب به دیگران جلوگیری می کند (بارون- کوهن و هیل رایت، ۲۰۰۴).

شریعت اسلام، بخش مهمی از نیازهای اساسی انسان را نیازهای عاطفی او می داند که با اولین عامل رفتار حمایتی، یعنی همدلی همراه است. از جمله این آموزه های اخلاقی در کلام مولا علی(ع) آمده است که می فرماید: «بهترین احسان، همدلی با برادران ایمانی است» (تمیمی آمدی، ۱۳۸۱، حدیث ۳۰۲۳) و از سخنان حکمت آمیز امام صادق (ع) است که فرموده اند: «با همدلی و یاری برادران ایمانی خود به خدا نزدیک شوید» (الصدوق، ۱۳۹۰). در آیین مهرورزی، گذشت، ایثار و بخشش و رحمت و رؤف کمک به هموعان و مرقت بر حقوق آنان جایگاه ویژه ای دارد (موحدی، ۱۳۸۶).

یکی دیگر از فضیلت هایی که اسلام به آن تاکید زیاد دارد و در سازندگی انسان نقش بسزایی دارد، صداقت است. پیشرفت و تعالی بشر در گروهی پایبندی او به راستی در کردار و گفتار او است. از آنجا که انسان ها بر اثر نیازمندی های فراوان روحی و جسمی ناگزیرند به صورت اجتماعی زندگی کنند، آنچه بقای چنین حیاتی را تضمین می کند، درستکاری و راستی میان افراد جامعه است (پور فلاحتی، ۱۳۸۱). دین روشنی بخش اسلام حقیقتاً برای دعوت به راستی و درستی آمده است. در کلام وحی، آیات بسیاری در این زمینه هست؛ از آن جمله در آیه مبارکه « هَذَا يَوْمٌ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ تَأْوِزُ الْعَظِيمِ (مائده، آیه ۱۱۹). بهترین و بیشترین پاداش ها برای راستگويان در نظر گرفته شده و در کلام وحیانی يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ كُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ (توبه، آیه ۱۱۹). مسلمانان به تقوا و همقدم بودن با راستگويان امر شده اند. از سوی دیگر خداوند به پیامبر خود فرمان می دهد که راستی را در آغاز و انجام بخواد و قُلْ رَبِّ أَدْخِلْنِي مَدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مَخْرَجَ صِدْقٍ (اسراء، آیه ۸۰). پیامبر اسلام نیز ملاک عمل مسلمان را صدق و راستی دانسته اند. راستی از عظمت روحی نشأت می گیرد. عظمت روح، موجب بلندی جایگاه می شود. انسان راستگو مورد اعتماد همه است و این خود مرتبه ای والا است. مولا علی (ع) می فرماید: «راست بگوید؛ چون خدا با راستگويان است» (مجلسی، ۱۴۰۴ق به نقل از عسگری و دیگران، ۱۳۹۴). فضیلت دیگری که اسلام به آن نیز تاکید کرد است احترام به افراد و حقوق دیگران است. احترام به معنای از دست اقتدار نیست، بلکه به معنای انتقال حس احترام به دلمشغولیها، احساسات، حقوق و ارزش های افراد است. مزلو نیز در طبقه بندی نیاز های انسان، نیاز به احترام و حرمت خود را از نیازهای اساسی و عالی دانسته است (هراتیان و احمدی، ۱۳۹۱). آموزه های اسلام به قدری بر ضرورت شناخت ارزش و منزلت انسان تاکید نموده اند که حضرت علی (ع) فرمودند: «کسی که ارزش خود را شناخت، نابود شد» (نهج البلاغه، حکمت ۱۴۹). معیار ارزشمند دیگری که در دین اسلام مورد توجه قرار گرفته، کرامت انسانی است. «کرامت» در لغت به معنای بزرگو شدن، شرافت و حرمت داشتن است (لسان العرب، به نقل از آملی، ۱۳۶۲). قرآن مجید انسان را ستوده و او را مورد تکریم قرار داده است: وَ لَشَقْدَ كَرَمًا بَنِي آدَمَ وَ حَمَلْنَاَهُمْ فِي الْبَرِّ وَ رَزَقْنَاَهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَ فَضَّلْنَاَهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا (اسراء، آیه ۷۰). بنابراین نوع انسان، به خودی خود، کریم خلق شده است و شایستگی کرامت بیشتر را هم دارد (دلشاد تهرانی، ۱۳۸۸). طبع و سرشت انسان طوری آفریده شده است که فضائل اخلاقی را دوست داد. تکریم و احترام بر حُب ذات مبتنی است؛ یعنی هر کسی دوست دارد که دیگران به او احترام بگذارند (ابراهیمی، ۱۳۸۵). به همین دلیل، شریعت اسلام احترام به هم نوع را جزء ویژگی های اخلاقی فرد دانسته است. از طرفی، معنای احترام در دین مبین اسلام بسیار وسیع و گسترده است و به هر نوع عملکرد فرد که سبب بزرگداشت شخص مقابل شود احترام گفته می شود. احترام به افراد از نظر اسلام هیچ محدودیت سنی، نژادی، جغرافیایی و اعتقادی ندارد. توصیه های موکد قرآن کریم و روایات بر منع استهزا و استفاده از لقب زشت برای مردم (از جمله در سوره مبارکه حجرات)، موید این مساله است. یکی دیگر از فضیلت هایی که اسلام به آن اشاره می نماید «وظیفه گرایی» می باشد. یعنی اینکه فرد تلاش و عمل به وظیفه را بر اساس شناخت موقعیت ها بکار می بندد (خطبه ۴۲ و نامه ۵۳ نهج البلاغه) و برای رفع احتیاجات جامعه و در جهت مصالح اجتماعی با

در نظر گرفتن مسئولیت اجتماعی خود تلاش نموده و نتیجه کارها و تلاش های خود را به دست توانمند خالق هستی می سپارد. وظیفه گرایی دارای دو طبقه « تقدس اخلاقی» و « عدالت گستری» می باشد. در طبقه قداست اخلاقی این انسان با حب به دیگران (انفال، آیه ۶۳) در عین اینکه تلاش میکنند تا صادقانه اصول اخلاقی را رعایت نمایند (ترشیزی، ۲۰۰۹) و دارای اخلاق حمیده (انعام، آیه ۱۲۵)، صبر، رازداری، امانت داری، وفای به عهد، همکاری، حمایتگری، بخشنندگی و احسان، همدردی و همدلی، تواضع و فروتنی (حدید، آیه ۱۶) و نوع دوستی باشد و به دیگران با پندار نیک نظر افکند و در نیکی به آنها به سرعت و با درجاتی بالاتر عمل نماید ابراهیمی فردی که دارای سلامت معنوی است خود را موظف به حق گویی بدون هیچ ترس و واهمه می پردازد (ابراهیمی، ۲۰۱۱). حفظ کرامت انسان به عنوان حق طبیعی، مبنای اصلی آموزه های دینی است. نادیده گرفتن این حق، مانع کمال انسان است. بسیاری از احادیث و سیره عملی امام رضا(ع) بیانگر مولفه های کرامت انسانی است که در کمال بخشی انسان نقش دارند (صالحی و سروری مجد، ۱۳۹۵). ویژگی دیگری که اسلام بر آن تاکید دارد، آزادی و حق انتخاب یکی از امتیازات انسان در مقایسه با سایر موجودات است؛ یعنی انسان به طور فطری آزاد آفریده شده است. حضرت علی(ع) (دشتی، ۱۳۸۸) می فرمایند: «بنده دیگری نباش که خداوند تو را آزاد آفریده است». در آیات قرآن نیز، معیار ارزش گذاری ها، افعال اختیاری انسان معرفی شده است (سوره انسان، آیه ۳). بنابراین آزادی از ابتدای ترین حقوق انسان است. خدا انسان را آزاد آفریده و اسلام نیز دین آزادگی و آزادی است. از این رو کمال انسان نیز در انتخاب آزادانه است: «لا اکراه فی الدین» (بقره، آیه ۲۵۶). عدالت یکی دیگر از آموزه های دینی است عدالت به معنای قرار دادن هر امری در جای خود، احقاق حقوق، انصاف، رسیدگی به امور مردم، مبارزه با ستم، برابری در همه حوزه های فردی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی را شامل می شود و نقش مهمی در حرکت جامعه بشری به سوی تکامل دارد. از این رو اجرای آن در جامعه اهمیت ویژه ای دارد؛ چنان ه قرآن نیز بر پایه عدل و قسط در میان مردم را به عنوان هدف بعثت پیامبران و فرود آمدن کتاب آسمانی و میزان الهی معرفی کرده است (حدید، آیه ۲۵). بنابراین عدالت مانند سایر مولفه های کرامت انسانی، یک نیاز فطری است و عدالت گرایی، رابطه مستقیمی با حفظ کرامت انسان دارد. از ویژگی های دیگری که اسلام به آن تاکید دارد رفتار کریمانه است که از شاخص های خردمندی، رفتار همراه با احترام و محبت با انسان هاست. امام رضا (ع) در این باره می فرمایند: «دوستی با مردم نیمی از خردمندی است». حقیقت گویی از فضایل اخلاقی است که در آیات و روایات قرآنی و احادیث اسلامی بر آن تاکید شده، آثار دنیوی و اخروی فراوانی برای آن بر شمرده شده است. حقیقت گویی ارزشی است که هم آموزه های اخلاقی اسلام و هم اصول الخلاق حرفه ای بر آن پافشاری دارند. (نظری توکلی و فروزنده، ۱۳۹۴). راستگویی یک فضیلت اخلاقی و از جمله اعمال نیکی است که در دین و نزد خرد انسانی، از جایگاه ویژه ای برخوردار است. از نظر امیر المومنین (ع) قوی ترین پایه ایمان است. در نتیجه در نبود آن انسان، نشان از نداشتن ایمان واقعی است. قرآن کریم راستگویی را در گفتار، وعده، عزم و عمل لازم دانسته، کسی را که دارای آن باشد، صدیق می نامد (سوره مریم، آیه ۴۱). منظور از راستگویی در برابر دروغ گویی، سخن و گفتار از روی حق و حقیقت است. راستگویی از شریف ترین صفات پسندیده، بلکه سر دسته فضایل اخلاقی است. آیات و روایات زیادی در ستایش و بزرگی فایده آن وجود دارد. (نظری توکلی و فروزنده، ۱۳۹۴). در آموزه های دینی - اخلاقی، راستگویی به شش گونه تقسیم شده است: راستگویی در گفتار، راستی در نیت و اراده، راستی در تصمیم بر انجام کار، راستی در وفای به تصمیم خود، راستی در کردار، راستی در مقامات دینی (غزالی، فیض کاشانی، ۱۴۱۷) به نقل از نظری توکلی و فروزنده، ۱۳۹۴). تردیدی نیست که دروغ گویی امری ناپسند است؛ دروغ، گفتار باطل است (حج، آیه ۳۰)؛ دروغگو هدایت نمی شود (زمر، آیه ۳). فضیلت دیگری که در آموزه های دینی تاکید فراوان شده است اهمیت رازداری است. خداوند متعال در آیه ۲۶ سوره جن در رابطه با رازداری فرموده است: «عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَىٰ غَيْبِهِ أَحَدًا؛ داناى نهنان است و کسی را بر غیب خود آگاه نمی کند» خداوند متعال، از همه ی اسرار مطلع است و از تمام اتفاقات، آگاه؛ اما با این وجود، هیچ کس از اسرار غیب او آگاه نیست. خداوند متعال خود، رازهای بندگانش را می پوشاند و به همین دلیل بر رازداری تاکید دارد. در آیه ۷۴ سوره توبه در این رابطه آمده است: «يَخْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَهَمُّوا بِمَا لَمْ يَنَالُوا وَمَا نَقَمُوا إِلَّا أَنْ أَغْنَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ فَإِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَهُمْ وَإِنْ يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ؛ به خدا سوگند می خورند که [سخن ناروا] نگفته اند در حالی که قطعاً سخن کفر گفته و پس از اسلام آوردنشان کفر ورزیده اند و بر آن چه موفق به انجام آن نشدند همت گماشتند و به عیب جویی برخاستند مگر [بعد از] آن که خدا و پیامبرش از فضل خود آنان را بی نیاز گردانیدند پس اگر توبه کنند برای آنان بهتر است و اگر روی برتابند خدا آنان را در دنیا و آخرت عذابی دردناک می کند و در روی زمین یار و یابوری نخواهند داشت». در آیه ۵ سوره یوسف نیز در رابطه با رازداری آمده است: «قَالَ يَا بَنِيَّ إِنِّي أَخَذْتُ الذَّهَبَ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ فَحَدِّثْهُمْ يَا بَنِيَّ إِنِّي أَخَذْتُ الذَّهَبَ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ فَحَدِّثْهُمْ»

إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُّبِينٌ [يعقوب] گفت ای پسرک من خوابت را برای برادرانت حکایت مکن که برای تو نیرنگی می‌اندیشند زیرا شیطان برای آدمی دشمنی آشکار است. امام علی (ع) در رابطه با رازداری فرموده است: «کسی که در نگهداشتن راز خود ناتوان باشد، در حفظ راز دیگران توانا نباشد» و یا «راز تو در بند توست اگر آن را فاش کنی تو در بندش خواهی شد» و یا «سینه‌ی خردمند، صندوق راز اوست» و یا «نسبت به دوست خویش هر مهربانی و هر خیرخواهی را می‌توانی، انجام بده؛ اما در یک امر محتاط باش و در نهایت اطمینان و اعتماد، اسرار را به او نگو». همچنین روایت است: امام علی (ع) وقتی برای مالک اشتر رهنمودهای حاکمیت بر مردم را بیان می‌کند، به لزوم رازداری تأکید می‌کند: «از مردم آنان که عیب‌جو ترند از خود دور کن، زیرا مردم عیب‌جوی دارند که رهبر امت در پنهان کردن آن از همه سزاوارتر است. پس مبدا آن چه بر تو پنهان است، آشکار گردانی و آن چه که هویداست بپوشانی که داوری در آن چه از تو پنهان است، با خداوند جهان است. پس چندان که می‌توانی زشتی‌ها را بپوشان تا آن را که دوست داری بر رعیت پوشیده ماند، خدا بر تو ببوشاند». با توجه به آموزه‌های دینی که تمامی اصول اخلاقی را در بر می‌گیرد می‌توان اظهار کرد که ترویج دستورات اخلاقی اسلام و به کارگیری توصیه‌های آن در عرصه زندگی همان چیزی است که از ان به عنوان پیشگیری اجتماعی یاد می‌شود (صالحی و صادقی راد، ۱۳۹۰). انسان ذاتاً در پی خوشبختی و سعادت است. برای جلوگیری از انحراف اخلاقی مردم و ارتکاب رفتارهای ناشایست راهی جز ایجاد بصیرت و آگاهی اخلاقی نیست. (صمدی، دوایی و اقبالیان، ۱۳۹۲). یکی از روش‌های مهم در آموزش ارزش‌ها و بصیرت و آگاهی اخلاقی، داشتن بینشی کلی از جهان و انسان است که ارزش‌های اخلاقی مورد نظر بر آن استوار شده است. گسترش آموزه‌های دینی در دانشگاه به امنیت و آسایش جامعه کمک می‌کند چرا که باعث اصلاح و اعتدالی اخلاق در جامعه می‌شود. دانشگاه‌ها و مراکز علمی - آموزشی بایستی برای انتقال آموزه‌های دینی و اخلاق اسلامی به نسل جوان برنامه‌ریزی کنند و برای شناخت آئین زندگی بایستی در قرآن مجید و سنت پیامبر (ص) بزرگوار مطالعه کامل صورت گیرد. به طوری که یکی از کارکردهای نظام تعلیم و تربیت هر کشور، تربیت نیروی انسانی متخصص، کارآمد، متعهد و پایبند به ارزش‌های بنیادی جامعه (اصغری، خامسان و آیتی، ۱۳۹۰) و تربیت پژوهشگرانی توانا در امور پژوهشی است تا زمینه رشد و توسعه فعالیت‌های پژوهشی را در آن کشور فراهم آورند (امین بیدختی و زارع، ۱۳۸۹). یکی از اصول مهم مورد نیاز برای پژوهشگران رعایت اصول اخلاقی است (برسلانی، ۱۳۹۲). اگر محققان و پژوهشگران ارزش‌های خوب و پسندیده اخلاقی را با مسائل پژوهشی خود همراه کنند، زیرساخت‌های علمی جامعه اثرات و نتایج مثبت و همیشگی خواهند داشت و اگر با امور غیر ارزشی و غیر اخلاقی همراه شوند؛ نتایج منفی و ناپسندی به دنبال خواهند داشت (ساکی، ۱۳۹۰). مبانی و اصول اخلاق اسلامی می‌تواند به مانند چتری مباحث اخلاق پژوهش را پوشش دهد و مبنای برای اخلاق پژوهش قرار گیرد (خاقانی زاده و دیگران، ۱۳۸۸). در واقع اصول قواعد کلی مستخرج از مبانی است؛ به عبارت دیگر اصول مجموعه قواعدی است که با نظر به این قانونمندی‌ها (مبانی) اعتبار می‌شود و راهنمای عمل قرار می‌گیرد. اصل معیار و قاعده کلی است که با در دست داشتن آن، می‌توان در رویارویی با وضعیت پیچیده‌تر و تازه‌تر با نظر به اقتضای معیار به ابداع روش‌های تربیتی مناسب اقدام کرد. بنابراین اصول بر مبانی تکیه دارد (صمدی و دیگران، ۱۳۹۲). اصول اخلاق پژوهشی به مفهوم امروزی تا حدود زیادی از تفکر فلسفی غرب ناشی شده است و با توجه به گزارش‌های ارائه‌شده در مورد مراکز آموزش عالی دنیا مورد توجه قرار گرفته است (مارتینسون^۱، آندرسون^۲ و دوریس^۳، ۲۰۰۵؛ وادمن^۴، ۲۰۰۵؛ سالی^۵ و فالكومن^۶، ۲۰۰۰) و این مؤسسات تلاش کردند تا اصولی را تدوین نمایند و از این طریق بتوانند فرایندهای مختلف پژوهش هم چون جمع‌آوری و تفسیر داده‌ها، برخورد با حامیان مالی، ارتباط با همکاران، تعهد به موضوع تحقیق و انتشار نتایج را از افتادن در دام مسائل غیر اخلاقی حفظ نمایند (مک فارلن^۷ و سویتو^۸، ۲۰۰۸) و از مسائلی چون طراحی و هدایت غیر علمی تحقیق، در نظر نگرفتن نسبت هزینه به فایده، انتخاب نادرست مشارکت‌کنندگان در تحقیق، ضعف رازداری، فقدان حفظ حریم خصوصی افراد و تحقیقات غیر سودمند بودن برای

1. Martinson. B. C.

2. Anderson. M. S

3. Devries. R.

4. Wadman. M.

5. Sales. B. D.

6. Falkoman. S.

7. Macfarlane. B.

8. Soitoh. Y.

جامعه دوری نمایند (خالقی، ۱۳۸۷؛ اسلیم و همکاران^۱، ۲۰۱۰). به‌طور کلی، موضوع اخلاق در پژوهش در حال حاضر نسبت به گذشته پراهمیت‌تر شده است. بنابراین، رعایت اصول اخلاقی رکنی مهم در اثربخشی پژوهش‌ها (مبشر، موسوی، نخعی و شیبانی ۱۳۸۵) و در واقع یکی از راه‌های ارتقای کیفیت و اعتبار پژوهش علمی است (کلسترام^۲ و فریدلاند^۳، ۲۰۱۰؛ پیتاوی^۴، بارتولومل^۵ و هایگمن^۶، ۲۰۱۰). همچنین می‌توان گفت رفتار اخلاقی در حوزه پژوهش کمک می‌کند تا افراد جامعه از آسیب‌های احتمالی انجام فعالیت پژوهشی در امان باشند (ساکي، ۱۳۹۰). ما در عصری زندگی می‌کنیم که انحطاط اخلاقی زیادی گریبانگیر جوامع شده و از سویی در اثر پیشرفت صنعت و فناوری و ارتباطات نزدیک ملتها، همه چیز در همه جا در دسترس همه کس قرار گرفته است؛ به همین دلیل «مفاسد اخلاقی» نیز بسیار گسترش پیدا کرده و مرزها را در هم شکسته و تا اقصی نقاط جهان تا آنجا که صدای بنیان‌گذاران فاسد اخلاقی نیز درآمده است. (صمدی و دیگران، ۱۳۹۲). اخلاقیات و اصول اخلاقی از جمله مباحثی است که به کارگیری آن در جامعه مورد تاکید اسلام است، از این رو؛ اخلاقیات، به عنوان مجموعه‌ای از ارزش‌ها، باید‌ها و نبایدها می‌تواند نقش مهمی را در مدیریت اثر بخش دانشگاه‌ها ایفا نماید (اعظمی و دیگران، ۱۳۸۷). با توجه به اینکه، هدف اصلی تمام نظام‌های اعتقادی و ارزشی رسیدن به کمال واقعی و حقیقی است. پارسایی و رعایت باید‌ها و نبایدها نقش بسزایی را در رسیدن انسان به این کمال دارد. افزون بر این انسان پژوهشگر دارای وظیفه خاصی است، پژوهشگر به دنبال کشف حقیقت است و حقیقت نقطه کمال اوست و متعهد است که با اتکا به توانمندی روحیه پرسشگری خود نسبت به کشف حقیقت و انتشار صادقانه آن بپردازد. بی‌تردید داشتن نظام ارزشی و پایبندی به اصول اخلاقی، او را در انتخاب موضوع تحقیق و در روند تحقیق و نیز در تشخیص بهتر و صائب‌تر به او کمک می‌کند. به منظور تشویق رفتارهای اخلاقی در دانشگاه و ممانعت از رفتارهای غیر اخلاقی باید محرک‌های موجود ترغیب، تقویت و تنبیه در دانشگاه وجود داشته باشد. دانشگاه‌ها باید سازوکارهایی پیش‌بینی کنند که از طریق آن دانشجویان بتوانند از رفتارهای غیر اخلاقی پرهیز کنند. یکی از این سازوکارها می‌تواند تدوین آیین‌نامه یا منشور اخلاقی باشد که امروزه بیشتر دانشگاه‌های کشور از آن بهره‌مند هستند و همچنین ایجاد کمیته رسمی اخلاقیات در دانشگاه‌ها نیز می‌تواند یکی از سازوکارهای عملی ساختن منشور اخلاقی در دانشگاه‌ها باشد. منشور اخلاق منشور اخلاق پژوهش، نظامنامه یا تعهدنامه‌ای است که حدود اخلاقی اجزای پژوهش را ترسیم می‌کند. اصولاً رعایت اخلاق پژوهش تنها به پژوهشگران بر نمی‌گردد بلکه بخش مهمی از اخلاق پژوهش متوجه سازمان‌های پژوهشی یا متولیان امر پژوهش است که می‌توان از آن به عنوان اصول اخلاقی سازمان‌های پژوهشی یاد کرد. تصمیم‌گیری‌های کلان پژوهش نقش مهمی در هدایت پژوهش و پژوهشگران دارد و بی‌تردید ضرورت تدوین اصول اخلاقی سازمان‌های پژوهشی را دو چندان می‌سازد. (منشور و موازین اخلاق پژوهش، ۱۳۹۰). بنابراین با استناد به متون و مقالات اخلاق اسلامی و بر اساس مبانی انسان‌شناسی و ارزش‌شناسی اسلام، سعی شده است تا با توجه به آموزه‌های اخلاق اسلامی و منشورهای اخلاق پژوهش موجود در دانشگاه‌ها مقایسه‌ای در جهت میزان انطباق آنها با یکدیگر صورت گیرد. که این مقایسه و بررسی در قالب جدولی ارائه شده است و به طور خلاصه جهت مقایسه، میتوان اصول اخلاق اسلامی را که در این مقاله به آن پرداخته شده است را شامل: اصل حقیقت‌گویی در اسلام، اصل کرامت انسان‌ها و احترام به حقوق دیگران و داشتن رفتار کریمانه با دیگران، اصل صداقت در گفتار و کردار و راستگو بودن، اصل عدالت و برابری انسان‌ها، اصل رازداری، اصل وظیفه‌گرایی در اسلام، اصل همدلی و عدم آسیب رساندن به دیگران، اصل آزادی، اصل اعتماد متقابل و وفای به عهد، برشمرد.

جدول (۱) مقایسه بین آموزه‌های اخلاقی اسلام و اصول منشور اخلاقی دانشگاه‌ها و انجمن‌های حرفه‌ای

1. Sleem. H. & et al.
2. Kjellstrom, S.
3. Fridlund, B.
4. Pittaway, E. L.
5. Bartolomel, L.
6. Hugman, R.

اصول اخلاق اسلامی	منشور اخلاق پژوهش و اصول اخلاقی	دانشگاه ها و انجمن های حرفه ای
<p>(۱) اصل اهمیت حقیقت گویی در اسلام</p> <p>(۲) اصل اهمیت کرامت انسان ها و احترام به حقوق دیگران و اهمیت رفتار کریمانه</p> <p>(۳) اصل صداقت در گفتار و کردار</p> <p>(۴) اصل عدالت و برابری</p> <p>(۵) اصل اهمیت رازداری</p> <p>(۶) اصل اهمیت وظیفه گرایی در اسلام</p>	<p>(۱) کشف و گفتن حقیقت</p> <p>(۲) حفظ حقوق دیگران</p> <p>(۳) سرقت علمی</p> <p>(۴) اجتناب از تبعیض و تعصب</p> <p>(۵) اصل محرمانه بودن و رازداری</p> <p>(۶) پرهیز از انتشار غیر اخلاقی نتایج پژوهش</p>	<p>(۱) دانشگاه فردوسی مشهد</p>
<p>(۱) اصل اهمیت رفتار کریمانه با یکدیگر</p> <p>(۲) اصل اهمیت وظیفه گرایی در اسلام</p> <p>(۳) اصل اهمیت همدلی</p> <p>(۴) اصل صداقت و راستگو بودن</p> <p>(۵) اصل رازداری</p> <p>(۶) اصل عدم آسیب رساندن به دیگران</p>	<p>(۱) رفتار انسانی داشتن</p> <p>(۲) التزام به قانون</p> <p>(۳) خدمت به مردم</p> <p>(۴) صداقت</p> <p>(۵) رازداری</p> <p>(۶) رقابت سالم</p>	<p>(۲) انجمن متخصصان روابط عمومی</p>
<p>(۱) اصل عدم آسیب رساندن به دیگران</p> <p>(۲) اصل همدلی</p> <p>(۳) اصل رازداری</p> <p>(۴) اصل عدالت و برابری</p> <p>(۵) اصل اعتماد متقابل و وفای به عهد</p> <p>(۶) اصل کرامت و احترام به دیگران</p> <p>(۷) اصل عدالت و برابری افراد</p>	<p>(۱) پرهیز از زیان بخشی</p> <p>(۲) اصل خیر رسانی</p> <p>(۳) رازداری و حریم خصوصی</p> <p>(۴) برابری</p> <p>(۵) وفاداری</p> <p>(۶) احترام به استقلال و رضایت آگاهانه</p> <p>(۷) احترام به شأن و برابری بیمار</p>	<p>(۳) انجمن حرفه ای روان پزشکی در ایران</p>
<p>(۱) اصل کمال و کرامت انسان ها</p>	<p>(۱) کمال جویی (زمینه رشد خود و دیدگران)</p>	<p>(۴) منشور اخلاقی متخصصان</p>

<p>(۲) اصل داشتن صداقت و خود شناسی</p> <p>(۳) اصل اعتماد متقابل و کرامت انسان ها</p> <p>(۴) اصل خود مراقبتی و خود شناسی</p> <p>(۵) اصل عدالت</p> <p>(۶) اصل وظیفه گرایی و مسئولیت پذیری</p> <p>(۷) اصل امانت داری</p>	<p>(۲) ارزش آفرینی همراه با صداقت</p> <p>(۳) اخلاق مداري، اعتماد متقابل، کسب احترام</p> <p>(۴) شکوفایی</p> <p>(۵) عدالت جویی</p> <p>(۶) مسئولیت پذیری</p> <p>(۷) اصل امانت داری</p>	<p>مدیریت منابع انسانی</p>
<p>(۱) اصل گفتن حقیقت</p> <p>(۲) اصل اهمیت کرامت انسان ها و احترام به حقوق دیگران و اهمیت رفتار کریمانه</p> <p>(۳) اصل امانت داری</p> <p>(۴) اصل رازداری</p> <p>(۵) اصل کرامت و احترام به دیگران</p>	<p>(۱) اصل حقیقت جویی</p> <p>(۲) رعایت حقوق دیگران و منافع مالی و مالکیت معنوی و مادی</p> <p>(۳) اصل رعایت انصاف و امانت</p> <p>(۴) اصل رازداری</p> <p>(۵) اصل احترام</p>	<p>(۵) دانشگاه آزاد اسلامی تهران غرب</p>
<p>(۱) اصل اهمیت حقیقت گویی در اسلام</p> <p>(۲) اصل اهمیت کرامت انسان ها و احترام به حقوق دیگران و اهمیت رفتار کریمانه</p> <p>(۳) اصل صداقت در گفتار و کردار</p> <p>(۴) اصل عدالت و برابری</p> <p>(۵) اصل اهمیت رازداری</p> <p>(۶) اصل اهمیت وظیفه گرایی در اسلام</p>	<p>(۱) کشف و گفتن حقیقت</p> <p>(۲) حفظ حقوق دیگران</p> <p>(۳) سرقت علمی</p> <p>(۴) اجتناب از تبعیض و تعصب</p> <p>(۵) اصل محرمانه بودن و رازداری</p> <p>(۶) پرهیز از انتشار غیر اخلاقی نتایج پژوهش</p>	<p>(۶) دانشگاه علامه طباطبایی تهران</p>
<p>(۱) اصل صداقت و راستگویی و حقیقت گویی</p> <p>(۲) اصل وظیفه گرایی و مسئولیت</p> <p>(۳) اصل رازداری</p>	<p>(۱) عدم فریبکاری</p> <p>(۲) انتشارات همپوشان</p> <p>(۳) حریم خصوصی و راز داری</p>	<p>(۷) راهنمای کشوری اخلاق در حوزه علوم پزشکی</p>

۴) اصل مسئولیت	۴) مسئولیت پذیری	
۱) اصل آزادی و کرامت ۲) اصل مسئولیت و وظیفه گرایی ۳) اصل همدلی و عدم آسیب رساندن ۴) اصل عدالت ۵) اصل رفتارهای کریمانه و توجه به حقوق دیگران ۶) اصل کرامت انسانی ۷) اصل رازداری	۱) اصل احترام به شأن و آزادی انسان ۲) اصل وظیفه شناسی و مسئولیت پذیری ۳) اصل سودمندی و عدم آسیب رسانی ۴) اصل عدم تبعیض ۵) اصل توجه به رفاه دیگران ۶) اصل تکریم شخصیت انسانی ۷) رازداری	۸) نظام نامه اخلاقی سازمان روانشناسی و مشاوره

بحث بر روی نتایج:

با توجه به جدول و بررسی های انجام شده در بین منشور های اخلاقی دانشگاه ها و انجمن های حرفه ای و تطبیق آنها با اصول و آموزه های اخلاقی اسلام به این نتیجه می رسیم که هر کدام از این دانشگاه ها و انجمن ها سعی خود بر آن داشته اند تا آیین نامه ای جامع و مطابق با اصول اخلاقی اسلام ارائه نمایند. در بین بررسی ها متوجه کامل بودن دین اسلام و همچنین انطباق آیین نامه های اخلاقی دانشگاه ها و انجمن های حرفه ای با آموزه های اخلاقی اسلام می شویم.

نتیجه گیری:

دین اسلام در تمامی ابعاد زندگی انسان کمال را در نظر داشته و یکی از این مناظر، اخلاق است. یکی از مسائل اصلی فلسفه اخلاق ارتباط تنگاتنگ بین اخلاق و دین است. اخلاقیون دینی ادعا دارند که بدون دین، اخلاقی وجود ندارد، چون بدون خدا نمی توان دلیلی برای مخلوق بودن داشت. فلاسفه بر آنند که این امر را انکار کنند و حتی نظری متضاد را اتخاذ نموده اند. بنابراین، با توجه به اهمیت دین در مقوله اخلاق، می توان از کاملترین دین که همانا دین اسلام است آن را با اخلاق ترکیب نمود و اخلاق اسلامی را ایجاد نمود و آن را در دانشگاه ها و جوامع مختلف رهبری و مدیریت نمود. (اعظمی و دیگران، ۱۳۸۷). مکتب اخلاقی اسلام چنان است که برای همه طبقات آدمیان برنامه دارد و از عالی ترین مراتب انسانی تا ضعیف ترین انگیزه های اخلاقی را در بر می گیرد (مظاهری سیف، ۱۳۸۷). اخلاقیات و اصول اخلاقی از جمله مباحثی است که به کارگیری آن در جامعه مورد تاکید اسلام است، از این رو؛ اخلاقیات، به عنوان مجموعه ای از ارزش ها، باید ها و نبایدها می تواند نقش مهمی را در مدیریت اثر بخش دانشگاه ها ایفا نماید (اعظمی و دیگران، ۱۳۸۷). ما در عصری زندگی می کنیم که انحطاط اخلاقی زیادی گریبانگیر جوامع شده و از سویی در اثر پیشرفت صنعت و فناوری و ارتباطات نزدیک ملتها همه چیز در همه جا در دسترس همه کس قرار گرفته است؛ به همین دلیل « مفاسد اخلاقی » نیز بسیار گسترش پیدا کرده و مرزها را در هم شکسته و تا اقصی نقاط جهان تا آنجا که صدای بنیان گذاران فاسد اخلاقی نیز درآمده است. صمدی و دیگران، ۱۳۹۲). به منظور تشویق رفتارهای اخلاقی در دانشگاه و ممانعت از رفتارهای غیر اخلاقی باید محرک های موجود ترغیب، تقویت و تنبیه در دانشگاه وجود داشته باشد. بر اساس آمار و اطلاعات، حدود ۵۵ درصد پژوهشگران کشور ما را دانشجویان تحصیلات تکمیلی تشکیل می دهند (فتحی و اجارگاه، عارفی و جلیلی نیا، ۱۳۸۹) و میزان قابل توجهی از پژوهش ها به این گروه از

پژوهشگران اختصاص داشته که نقش مهمی را در توسعه و پیشرفت علمی کشور دارند. یکی از اصول مهم موردنیاز برای پژوهشگران رعایت اصول اخلاقی است (برسلانی، ۱۳۹۲). وجود اخلاق در آموزش عالی باعث رشد تعالی و بالندگی کشور می‌شود (مطلبی فرد، نوه ابراهیم و محسن زاده، ۱۳۹۰)؛ بنابراین انتظار می‌رود تا در دانشگاه که تولید علم یکی از رسالت‌های اصلی آن است، پایبندی به اخلاق پژوهشی سرلوحه فعالیت‌های پژوهشی فعالان این حوزه قرار گیرد (داود زاده، ۱۳۹۲). دانشگاه‌ها باید سازوکارهایی پیش‌بینی کنند که از طریق آن دانشجویان بتوانند رفتارهای غیر اخلاقی را افشاء کنند. همچنین ایجاد کمیته رسمی اخلاقیات در دانشگاه‌ها نیز می‌تواند یکی از سازوکارهای عملی ساختن منشور اخلاقی در دانشگاه‌ها باشد. منشور اخلاق پژوهش، نظامنامه یا تعهد نامه ای است که حدود اخلاقی اجزای پژوهش را ترسیم می‌کند. اصولاً رعایت اخلاق پژوهش تنها به پژوهشگران بر نمی‌گردد، بلکه بخش مهمی از اخلاق پژوهش متوجه سازمان‌های پژوهشی یا متولیان امر پژوهش است که می‌توان از آن به عنوان اصول اخلاقی سازمان‌های پژوهشی یاد کرد. تصمیم‌گیری‌های کلان پژوهش نقش مهمی در هدایت پژوهش و پژوهشگران دارد و بی‌تردید ضرورت تدوین اصول اخلاقی سازمان‌های پژوهشی را دو چندان می‌سازد (منشور و موازین اخلاق پژوهش، ۱۳۹۰). در نتیجه مبانی و اصول اخلاق اسلامی می‌تواند به مانند چتری مباحث اخلاق پژوهش را پوشش دهد و مبنای اخلاق پژوهش قرار گیرد. دانشجویان و پژوهشگران باید بر طبق آیین‌نامه‌ها و اصول اخلاقی که در دانشگاه‌ها تدوین شده است و در کنار آن با استفاده از آموزه‌های اخلاقی اسلام به پژوهش بپردازند از آنجایی که همه دانشگاه‌ها در تدوین آیین‌نامه‌های اخلاقی اهتمام ورزیده‌اند دانشجویان با توجه به این اصول اخلاقی باید میزان رفتارهای غیر اخلاقی در پژوهش را کاهش داده و با تکیه بر اصول و مبانی اخلاق اسلامی، زمینه تحول اساسی در این حوزه را ایجاد سازند.

- ابراهیمی فر، ع. (۱۳۸۵). بررسی نظام تربیتی صحیفه السجادیه. قم: دفتر عقل.
- اعظمی، ا؛ آبیانی اصفهانی، س؛ تولایی، ر. (۱۳۸۷). رهبری و مدیریت اخلاق اسلامی. دو ماهنامه توسعه انسانی پلیس، (۱۷)، ۴۴-۳۲.
- الصدوق، ا. (۳۵۵ق). *أمالی الصدوق*. ترجمه: محمد باقر کمره ای (۱۳۹۰). تهران: کتابچی.
- اصغری، م. آ؛ خامسان، آ؛ آیتی، م. (۱۳۹۰). شرافت علمی در نظام آموزش عالی: مقایسه تطبیقی دانشگاه‌های منتخب آمریکا، بریتانیا، ایران. *فصلنامه اخلاق در علوم رفتاری*، ۶(۴)، ۱۷-۳۰.
- امین بیدختی، ع. آ؛ زارع، م. (۱۳۸۹). اخلاق در پژوهش: مفاهیم، چالش‌ها و راهکارها. *اخلاق در آموزش عالی*، گروه پژوهش‌های فرهنگی و اجتماعی، ۹۲-۶۲.
- برسلانی، مسیح اله. (۱۳۹۲). بررسی نقش نیازهای خود تعیین‌گری در نگرش و انگیزش اخلاق پژوهشی دانشجویان مقطع دکتری تخصصی دانشگاه فردوسی مشهد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد منتشر نشده. دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی. دانشگاه فردوسی مشهد.
- بناری، ع. (۱۳۷۹). *تربیت اخلاقی و ضرورت نگاهی دوباره به آن*. تهران: نشر اسلامی.
- پور فلاحی، م. ر. (۱۳۸۷). راستی و راستگویی؛ صداقت، عامل پیشرفت و تعالی شخص و جامعه. *ماهنامه طوبی*، شماره ۲۷، ۸۵-۸۷.
- پاینده، ا. (۱۳۸۲). *نهج الفصاح*، تهران: دنیای دانش.
- تمیمی آمدی، ع. (۱۳۸۱). *غررالحکم و دررالکلم*. ترجمه: مصطفی درایتی، مشهد: ضریح آفتاب.
- جوادی، م. (۱۳۸۳). «اخلاق»، *دایره المعارف قرآن کریم*. قم: بوستان کتاب.
- حائری شیرازی، م. (۱۳۶۱). *اخلاق در اسلام*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- خالقی، ن. (۱۳۸۷). اخلاق پژوهش در حوزه علوم اجتماعی. *اخلاق در علوم و فناوری*، ۳(۲ و ۱)، ۸۳-۹۳.
- خاقانی زاده، م؛ ملکی، ح؛ عباسی، م؛ عباس پور، ع؛ پیروزمند، ع. (۱۳۸۸). بررسی اخلاق پزشکی با رویکرد اسلامی. *فصلنامه اخلاق پزشکی*، ۳(۱۰)، ۳۵-۵۶.
- داوود زاده، ع. (۱۳۹۲). بررسی وضعیت اخلاق پژوهشی در تدوین پایان‌نامه‌های دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد دانشگاه‌های صنعتی سطح تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد منتشر نشده. دانشگاه شهید بهشتی تهران.
- دشتی، م. (۱۳۸۸). *ترجمه نهج البلاغه*. تهران: گلستان ادب.
- دلشاد تهرانی، م. (۱۳۸۸). *مزرع مهر؛ موانع و مقتضیات تربیت در نهج البلاغه*. تهران: انتشارات دریا.
- ربانی، ر؛ و شهابی، س. (۱۳۸۹). ارزش‌های اخلاقی جوانان شهر اصفهان. *مطالعات و پژوهش‌های شهری منطقه‌ای*، ۲(۵)، ۷۷-۹۲.
- ساروخانی، ب. (۱۳۸۳). *روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی*. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- ساکي، ر. (۱۳۹۰). اخلاق در پژوهش‌های آموزشی و مؤلفه‌های آن. *اخلاق در علوم و فناوری*، ۶(۱)، ۴۷-۵۸.
- صالحی، ج؛ صادقی راد، ا. (۱۳۹۰). آموزه‌های اسلامی؛ دریچه‌ای بسوی پیشگیری اجتماعی وقوع جرم. *ماهنامه مهندسی فرهنگی*، ۶(۶۲)، ۲۳-۵.

- صالحی، ص؛ سروری مجد، ع. (۱۳۹۵). نقش مولفه های کرامت در کمال انسان از منظر امام رضا(ع). فرهنگ رضوی، ۴(۱۳)، ۹۳-۱۲۰.
- صمدی، م؛ دوایی، م؛ اقبالیان، ط. (۱۳۹۲). میانی، اصول و روش های تربیت اخلاقی در سیه پیامبر(ص) و اهل بیت(ع). پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، ۲۰(۱۶)، ۳۷-۶۴.
- علاءالدینی، م؛ و اعتماد مقدم، ش. (۱۳۹۳). گزارشی در مورد اهمیت اخلاق در پژوهش های دندان پزشکی در ایران. مجله دندان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی و خدماتی بهداشتی - درمانی تهران، ۲۷(۲)، ۱۵۱-۱۴۴.
- عسگری، س. ص؛ میر شاه جعفری، ا؛ شریفیان، ف. (۱۳۹۴). برنامه درسی انسان گرایانه و تبیین عوامل اساسی آن از دیدگاه آموزه های اسلامی. پژوهش در مسایل تعلیم و تربیت اسلامی، ۲۳(۲۸)، ۷-۳۴.
- عباسی مقدم، م؛ قربانیان، م؛ فشارکی، ف. (۱۳۹۴). راهکارهای تقویت رفتارهای خود مراقبتی در آموزه های اسلامی. طب و تزکیه، ۲۴(۲)، ۷۱-۸۲.
- غلامی، ع. ل. (۱۳۸۸). اخلاق سازمانی، مشکلات، موانع و راهکارها. دوماهنامه توسط انسانی پلیس، ۶(۲۵)، ۸۵-۶۵.
- فتحی واجارگاه، ک، عارفی، م؛ جلیلی نیا. (۱۳۸۹). بررسی برنامه های درسی پنهان در پایان نامه های کارشناسی ارشد دانشگاه شهید بهشتی. فصلنامه مطالعات برنامه درسی آموزش عالی، ۱(۱)، ۱۱۸-۹۶.
- فقیهی، ع. ن؛ رفیعی مقدم، ف. (۱۳۸۷). انسان از دیدگاه راجرز و مقایسه آن با دیدگاه اسلامی. دو فصلنامه علمی تخصصی مطالعات اسلام و روانشناسی، ۲(۳)، ۱۴۳-۱۶۷.
- مظاهری سیف، ح. (۱۳۸۷). نگاه پیامدگرایانه به نظام اخلاق اسلامی. فصلنامه کتاب نقد، شماره ۴۴، ۱-۱۲.
- مظاهری سیف، ح. (۱۳۸۵). تحریف مفاهیم اخلاقی. فصلنامه کتاب نقد، شماره ۳۹، ۲-۱۴.
- مجتبوی، ج. (۱۳۸۸). تهران: انتشارات حکمت.
- موحدی، ه. (۱۳۸۶). چلچراغ. قم: ارم.
- مبشر، م؛ موسوی، ف؛ نخعی، ن؛ شبیانی، و. (۱۳۸۵). بررسی رعایت اصول اخلاقی در پژوهش بر حیوانات آزمایشگاهی به روش کیفی. اخلاق در علوم و فناوری، ویژه نامه اخلاق در پزشکی، پیوست شماره ۱، ۶۱-۴۹.
- مطلبی فرد، ع. ر؛ نوه ابراهیم، ع. ر؛ حسن زاده، ف. (۱۳۹۰). بررسی و شناسایی نشانگرهای حرفه ای و اخلاقی در آموزش و تدریس از نقطه نظر دانشجویان کارشناسی ارشد: یک مطالعه کیفی. فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، ۶(۴)، ۸-۱.
- نظری توکلی، س؛ فروزنده، م. (۱۳۹۴). حقیقت گویی؛ مطالعه تطبیقی آموزه های اخلاق اسلامی اصول اخلاق پزشکی. فصلنامه اخلاق پزشکی، ۹(۳۲)، ۲۵-۳۴.
- هراتیان، ع؛ احمدی، م. (۱۳۹۱). رابطه حرمت خود بر همدلی نوجوانان. روانشناسی ودین، ۵(۱)، ۱۳۳-۱۶۴.
- هترینگتون و پارک. (۱۳۷۳). روانشناسی کودک از دیدگاه معاصر. ترجمه: طهوریان وهمکاران، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.

- Baron- Cohen, S., Wheel Wright, S.(2004). The empathy quotient: An investigation of adults with Asperger syndrome or high functioning Autism and normal sex differences. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 34, 163-175.
- Kjellstrom, S; & B. Fridlund. (2010). *Status and Trends of Research Ethics in Swedish Nurses' Dissertations*. *Nursing Ethics*. 17(3). 383–392.
- Martinson. B. C. Anderson. M. S; & Devries. R. (2005). *Scientists Behaving Badly*. *Journal of Educaion for Business*, 435, 737-738.
- Macfarlane. B;& Soitoh. Y. (2008). *Research Ethic in Japanese Higher Education: Faculty Attitudes and Cultural Mediation*, Springer Science, DOI 10.1007/s10805-008-9065-9.
- Pittaway, E. L. Bartolomel; & R. Hugman. (2010). Stop Stealing Our Stories: The Ethicof Research with Vulnerable Groups. *Journal of Human Rights Practice*. 2(2). 229–251.
- Rieffe. C; Ketelear, L., & Wiefferink, C. H.(2010). Assessing empathy in young children:construction and validation of an empathy questionnaire(em que). *Personality and individual differences*, in press.
- Sales. B. D; & Falkoman. S. (2000). *Ethics in Rresearch with Human Participants*. Washington,DC: American Psychological Association.
- Sleem. H. Abdelhai. R,Abdelhai A. Abdallat I. Al-Naif, M. Mansourgabr H. Kehil. E. Ben Sadiq, B. Yousri. R, Elsayed, D. Sulaiman, S; & Silverman, H. (2010). *Development of an Accessible Self-Assessment Tool for Research Ethics Committees in Developing Countries*.*Journal of Empirical Research on Human Research Ethics*, DOI: 10.1525/jer.2010.5.3.85, pp.85-99.
- Torshizi B.(2011). [Healthfull heart in sahife sajjadieh]. *Bayyenat*. 2009;8 (32):44-32. Persian.Ebrahimi E. [Spiritual Health and psychosis in the light of Quran]. *Arak Med Uni .*;13(5):1-9. Persian
- Wadman. M. (2005). *One in Three Scientists Confesses to Having Sinned*, *Nature*, 435, 718-719.